

Pap József: Tanulmányok a dualizmus kori magyar parlamentarizmus történetéből.

(Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolája közleményei 5.) Akadémiai Kiadó–Liceum Kiadó, Budapest–Eger, 2014. 385 oldal.

A hazai országgyűlések politika- és társadalomtörténetének egyik legnépszerűbb, leginkább kutatott időszaka az 1867–1918 közötti korszak. A klasszikusnak számító intézmény- és jogtörténeti munkákon túl az elmúlt években az országgyűlések társadalomtörténeti megközelítése is egyre nagyobb érdeklődést váltott ki a korszakkal foglalkozók körében. Ehhez a tematikához kapcsolódik Pap József 2014-ben megjelent könyve is, amely a szerző második önálló kötete.¹ Ebben a modern parlamentarizmus és az országgyűlési képviselő témáihoz köthető, 2005 óta megjelent írásainak összegyűjtésére és kiegészítésére vállalkozott. Ahogyan azt a szerző is hangsúlyozza, nem pusztán újraközlésről van szó, a lábjegyzetek gondosan dokumentálják a módosításokat és az újabb kutatások miatt szükségessé vált kiegészítéseket. A könyv egyik sajátos vonása módszertani megközelítésében rejlik: a nagy mennyiségű adat relációs adatbázisban (Microsoft Access, SPSS, PSPP programok) való rögzítése lehetőséget teremtett Pap József számára a forrásgazdagság okán népszerű témák újragondolására és a szakirodalom eddigi eredményeinek korrigálására. Ezáltal a kötet nemcsak a statisztikai elemzésekre nyújt kiváló példát, hanem az adatelemző szoftverek

társadalomtudományi területen való alkalmazására is. Emellett a térinformaticai szoftverek felhasználásával olyan, a kötet végén mellékletben megjelenő digitális térképrendszer jött létre, amely önálló alkotásként funkcionál, s még számos lehetőséget rejt magában, többek közt a választási eredmények ábrázolása terén. Az adatbázisban rögzített minden adat forrása visszakereshető, a gyűjtés során feldolgozott források mennyisége pedig egészen figyelemre méltó, számuk eléri a 250-et (többek között név- és címjegyzékek, országgyűlési almanachok, *Képviselőházi Napló*).

A könyv a bevezetővel együtt tizenhárom tanulmányt tartalmaz, amelyek négy problémaorientáltan szerkesztett fő fejezetben követik egymást. A fejezetek tehát jól definiált és egymáshoz szorosán kötődő kérdéskörökhöz kapcsolódnak, a tanulmánykötet felépítésében megrajzolható logikai ív pedig az országos szinttől a lokális elemzésig vezet.

A könyv első tematikus egységében (*Az országos politika színterén*) Pap József általános társadalomtörténeti szempontú analízis során a szakirodalomban megszokott kérdéseket vizsgálva elemzi az országgyűlési képviselőknél keresztül a politikai elitet. Az első tanulmánya („*Két választás Magyarországon.*” *Az országgyűlési képviselők társadalmi összetétele a 20. század első évtizedében*) az 1901-ben és az 1905-ben

¹ Pap József 2003: *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig.* Szeged.

megválasztott képviselők komparatív vizsgálatát nyújtja. Az összehasonlításhoz használt mutatók – származás, vallás, iskolai végzettség, foglalkozás, gazdasági-társadalmi szerepvállalás – figyelembe vételével a szerző megállapítja, hogy noha az időközben végbement nagymértékű személyi fluktuáció során a képviselők fele nem tudott újabb mandátumot szerezni, szociológiai értelemben a képviselők csoportja egységesnek bizonyult. A helyzet kialakulását a választási rendszer sajátosságain kívül a politikai kultúra és a pártok választási taktikája is döntően befolyásolta. A második tanulmányban (*Az 1887 és 1905 közötti országgyűlési választások eredményeinek statisztikai vizsgálata*) Pap József klaszterelemzés segítségével vizsgálja az 1887 és 1905 közötti időszakban a választókerületekre jellemző pártpreferenciákat. A két évtized képviselői fluktuációjából kiindulva elemzi a kerületek klaszterbesorolását és a nemzetiségi viszonyok közötti kapcsolatot. Arra a következtetésre jut, hogy a választási eredmények inkább a párthovatartozástól, és nem a személyektől, illetve azok kontinuitásától függttek. Példákkal illusztrálva rámutat arra, hogy a képviselők fluktuációjának és mandátumvesztésének gyakorisága szoros összefüggésben állt egyéni életpályájukkal. Pap a klaszterelemzés eredményeire alapozva vizsgálja a harmadik tanulmányban (*Szabadelví és munkapárti választási eredmények és képviselők 1901 és 1910 között*) a címben említett két párt választási eredményei közötti személyi kontinuitást a Szabadelví Párt dominanciájának megtörését követően, illetve a nemzetiségi viszonyok és a kerületek közötti

kapcsolatot. A fejezet záró, *A városi választókerületek lakossága és választói a dualizmus időszakában* címet viselő írásában a városi kerületek sajátosságainak feltárására tesz kísérletet: a kerületek választói létszámának, valamint azok etnikai, felekezeti összetételének meghatározására, illetve a cenzusszerkezet és foglalkoztatottság közötti kapcsolat megállapítására.

A második, részletes és terjedelmes fejezet, logikailag az előzőhöz kapcsolódva, *A képviselő és a nemzetiségi kérdés* témakörét járja körbe. Az első ide osztott írásban (*Kísérlet a magyarországi választókerületek 20. század eleji etnikai karakterének meghatározására*) a szerző az ország járási szerkezetének és választókerületi beosztásának összekapcsolását kísérli meg, valamint a választókerületek etnikai viszonyainak meghatározására vállalkozik statisztikai becslés, közigazgatási térképek és az 1910-es népszámlálási járassoros adatok adatbázissal való összehangolásának segítségével. A kerületek kijelölését követően kimutatja, hogy az egyes területek nemzetiségi viszonyai és a választókerületek választóinak etnikai szerkezete között nem volt jelentős eltérés. Bár a kérdéskör még további kutatást igényel, a nemzetiségi pártok 1901 és 1910 közötti választási eredményeit a kerület, nemzetiség és megszerzett mandátum viszonylatában veti össze. Ezt követő írásában (*A szlovákok által lakott választókerületek képviselőválasztásainak statisztikai vizsgálata 1887–1901*) első lépésben – főként statisztikai módszerek segítségével – behatóan vizsgálja a szlovákok által lakott területeket, majd az így meghatározott 51 kerület választási adatait elemzi négy

választás tükrében. A vizsgált kerületekben többször bizalmat kapó képviselők többszörözős elemzése – életkor, felsőfokú végzettség, katonai szerepvállalás és egyesületi életben betöltött szerep alapján – rámutat arra, hogy társadalmi összetételük hasonló volt az országos szinten megfigyelhetőhöz. Az elemzés továbbá igazolja a szakirodalom megállapításait, miszerint a szlováknak minősített kerületekben a kormánypárt szerepe sokkal jelentősebb volt, mint az ország magyar kerületeiben, és ezt a dominanciát a Szlovák Nemzeti Párt szerepvállalása sem gyengítette. *A nemzetiségi képviselők és a koalíció kapcsolata az 1905–1906-os válság időszakában* című tanulmányban bontja ki a szerző a nemzetiségi és a függetlenségi képviselők kapcsolatának sikertelen rendezési kísérletét. Forrásbázisát a hagyományosabb politikatörténeti elemzésekhez kapcsolódó országgyűlési felszólalások képezik. Szintén ezzel a válságidőszakkal foglalkozik az annak csúcspontját értelmező *A Juriga-ügy. A szólásszabadság határai és a képviselői mentelmi jog* című írás. Az említett ügyben két, a konkrét eseten jóval túlmutató ellentét keltett indulatokat: egyrészt a képviselők mentelmi jogának értelmezési problémája, másrészt az a tény, hogy a sajtóper alakulásából egyértelművé vált, hogy a kormány és a nemzetiségi politikusok közötti érdekelletének kibékíthetetlenek.

A választójog és a magyar parlamentarizmus című fejezet a szerző megítélése szerint is a legfontosabb problémát, a választójogi kérdést járja körbe az erdélyi viszonyok középpontba állításával. A tematikus egység első részében (*A választójog és a választókerületi beosz-*

tás problematikája Erdélyben 1848–1877) a régió végleges választókerületi kialakulásának folyamata során felmerült vitákat mutatja be országgyűlési felszólalások alapján. Részletesen kitér az 1874-es választójogi szabályozás során felmerült két nagy problémára: egyrészt a „régí jog” kérdésére, tehát hogy a közsékelyek nemesi jogállásúnak, így automatikusan választójoggal rendelkező személynek számítanak-e, másrészt arra a vitára, hogyan értelmezhető az úrbérrendezés hiányában a negyed jobbágytelek után járó szavazati jog. Pap József értékelése szerint a közigazgatási rendszer reformjainak hatására csökkentek az addigi választókerületek aránytalanságai és a nemzetiségek képvisellete is arányosabbá vált. *A választójogi reform és az erdélyi választók összetételének kérdése* című tanulmányban az erdélyi, választójogot szerzett személyek nemzetiségi arányait vizsgálva mutat rá arra, hogy már az 1848-as választójogi rendszer előnyben részesítette a magyar, elsősorban a székely társadalmat, az 1900-as években mégis stagnálás figyelhető meg a választók számában. A jelenség leginkább azzal magyarázható, hogy a nemzetiségi választók (a szászok) a magyarokhoz képest jobb anyagi lehetőségekkel rendelkeztek, a magyarok körében azonban a régi jog alapján választójogot szerzők aránya volt felülreprezentált. Életkorukból adódóan létszámuk a magas mortalitás miatt jelentősen csökkent, helyükre azonban új választók nem léptek. A témablokk utolsó fejezetében (*A választójog kiterjesztése körül folyó vita és az egri közélet a 20. század elején*) – a még idekapcsolt, de tematikáját tekintve már a következő

fejezetbe illő – az 1913-as választójog kiterjesztéséről szóló viták és érdeklentétek lokális megjelenésének elemzésére kerül sor.

A könyv zárófejezete (*Parlamentarizmus Heves megyében*) az országos eseményeket helyi megvilágításban tárja az olvasó elé. Nagyobb lélegzetvételű és egyben legérdekesebb alfejezetében (*Országgyűlési választások, országgyűlési képviselők Heves megyében a dualizmus korában*) Pap József ismerteti a megye politikai viszonyait, felvázolva a pártok megyei szinten betöltött szerepét és a kerületi eredményeket. Emellett bemutatja az 1861 és 1918 között mandátumot szerzett országgyűlési képviselők rendi, vallási viszonyait, családi kapcsolatrendszerét, négy fő életpályatípust határozva meg (főnemes, birtokos, hivatalnok, egyéb) a képviselők karrierjének értelmezésére. A legutolsó írásban (*Az 1901-es választási küzdelem Heves megyében, az ellenzéki sajtó tükrében*) egy konkrét választás kampánytevékenységét elemzi, melynek forrásbázisát az *Egri Híradó* című lap adja.

A tanulmánykötet egységes, komplex rálátást nyújt a dualizmus kori

parlamentarizmus történetére, annak egy-egy kérdéskörére fókuszálva. Rendkívül informatív, néhol talán túlságosan is aprólékos a szöveg, a történeti statisztikai elemzések következtében időnként nehezen követhetőek annak adatokkal teletűzdelt részei. A megállapítások kiemelésében azonban segítségünkre vannak az igényesen szerkesztett diagramok és táblázatok. A részben már idegen nyelven is elérhető kötet több tanulmánya is felvillant követhető irányokat a további kutatás számára.² Noha a munka még nem tekinthető befejezettnek, az itt megjelent tanulmányok egy majdani monográfia teljességre törekvő, számos kitekintéssel bíró, összefüggő részeit alkotják, így a könyvet jelentős mérföldkőnek könyvelhetjük el. A kiadványban sűrűn megjelenő ígéretek a mikrotörténeti aspektus bevezetésére, a módszertani kísérletezések szándéka, az egyéni életpályák részletes feltárása valóban előremutató, hiszen az ilyen jellegű kutatásokkal és elemzésekkel kaphatunk árnyaltabb képet a politikai elittről.

Berecz Anita

² Pap, József 2017: *Parliamentary Representatives and Parliamentary Representation in Hungary (1848–1914)*. Frankfurt am Main.